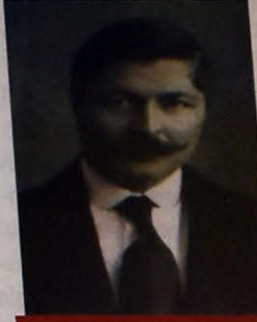

NAZİRLƏR

VİKTOR KLENEVSKI -
ÖMÜRİ-KEYRİYYƏ (SOSIAL
MÜDAFİƏ) NAZIRIHƏMİD BƏY ŞAHTAXTİNSKI - MAARİF
VƏ MƏZAHİB (MƏZHƏBLƏR) NAZIRIRƏŞİD XAN QAPLANOV -
MAARİF VƏ MƏZAHİB (MƏZHƏBLƏR)
NAZIRI; MALİYYƏ NAZIRINURMƏHƏMMƏD BƏY ŞAHSUVAROV
-MAARİF VƏ MƏZAHİB
(MƏZHƏBLƏR) NAZIRICÜMHURİYYƏT PARLAMENTİNDƏ
UNİVERSİTET MÜZAKİRƏLƏRİ

Azərbaycan Cümhuriyyəti siyasi səhnəyə gəlişinin ilk günlərindən maarif və mədəniyyət məsələlərinə mühüm diqqət yetirirdi. Demokratiyanın yalnız savadlı xalqın hakimiyyəti olduğunu yaxşı başa düşən Cümhuriyyət liderləri əhalinin bütün təbəqələrinin təhsilə cəlb edilməsinə əsas hədəflərdən biri sayırdılar. Savad kurslarının açılması, ibtidai təhsil şəbəkəsinin genişləndirilməsi, Qazaxda Qori Müəllimlər Seminariyasının Azərbaycan bölməsi əsasında ayrıca seminariyanın, Bakıda Qızlar Gimnaziyasının təsis olunması bu istiqamətdə atılan uğurlu addımlardan sayılmalıdır. 1918-ci il iyunun 27-də türk dilinin dövlət dili elan olunması təhsilin milliləşdirilməsi ilə bağlı məsələni də bütün kəskinliyi ilə üzə çıxarmışdı.

Qarşısında çox ciddi problemlər dayanmasına baxmayaraq, hökumətin təhsil sahəsinə verdiyi böyük diqqət və əhəmiyyəti ölkənin baş naziri Fətəli Xan Xoyskinin 1918-ci il dekabrın 26-da üçüncü hökumət kabinəsinin rəhbəri kimi parlament qarşısında proqram çıxışında vurğulanan aşağıdakı məqamdan da görmək mümkündür:

“Burada Xalq Təhsili Nazirliyi haqqında bir neçə söz demək istəyirəm. Bu nazirlik dövlətin və ictimai həyatın bünövrəsini təşkil edən bir qurumdur. Sizinlə ünsiyyət zamanı üzləşdiyim çətinliklər ana dilini bilməməyin necə kədərli nəticələrə gətirib çıxardığını aydın göstərir. Üzümüzə məqbul saymadığımız vəziyyəti başqa millətlərə də rəva görməməliyə. Hər kəsin öz ana dilində təhsil almaq haqqı vardır”.

Dini və milli mənsubiyyətindən asılı olmayaraq, bütün vətəndaşlarına eyni gözlə baxan Azərbaycan hökuməti mövcudluğunun ilk günlərindən təhsil şəbəkəsini inkişaf etdirmək və genişləndirmək, yeni təhsil ocaqları yaratmaq, Avropaya tələbə göndərmək, Türkiyədən müəllim və dərslilər gətirməklə bir sırada milli ali məktəb-universitet açmaq barəsində də ciddi düşündürdü.

Bu məqsədlə hələ 1918-ci ilin sonlarında Tiflisdə fəaliyyət göstərən Zaqafqaziya universitetinin Bakıya köçürülməsi ilə bağlı təklif irəli sürülmüşdü. Gürcüstanda təhsilin ana dilində aparıldığı gürcü universitetinin təsis olunması nəticəsində Zaqafqaziya universitetinin fəaliyyəti, necə deyirlər, havadan asılı qalmışdı və belə bir vəziyyətdə onun öz işini Bakıda davam etdirməsi vəziyyətdən ən yaxşı çıxış yolu ola bilərdi. Lakin bu ali məktəbin rus millətçiliyi ruhunda köklənmiş professorlar şurası 1919-cu ilin yanvarında Azərbaycan hökumətinin dəvətini qəbul etməmək haqqında qərar çıxarmışdı.

Xalq təhsili nazirinin müavini Həmid bəy Şaxtaxtinski Tiflisə ezam olunması və universitet rəhbərliyi ilə aparılan danışıqlar nəticəsində Bakının təklifi ilə bağlı mənfi münasibəti qismən dəyişdirmək mümkün olmuşdu.

Bunun ardınca Zaqafqaziya universitetinin rektoru prof. V.İ.Razumovski, professorlar N.A.Dubrovski, L.A.İşkov, İ.S.Sitoviçdən ibarət heyət Azərbaycan hökuməti ilə müzakirələr aparmaq məqsədi ilə Bakıya gəlmişdi. Görüşlər zamanı hökumət bu məsələdə tam qərarlı olduğunu, Bakıda mütləq universitet açılacağını bir daha bəyan etmiş, son möhlət kimi 1919-cu il mayın 1-i müəyyənləşdirilmişdi.

Lakin Zaqafqaziya universitetinin Azərbaycana düşmən münasibəti bəsləyən professor-müəllim heyətinin təzyiqi nəticəsində göstərilən

müddət ərzində qərar qəbul etmək mümkün olmadı. Vəziyyəti belə görən təhsil nazirliyi mayın 1-də universitet açmaq əzmini bir daha bildirmiş və bu fikrin tərəfdarlarını Bakıya dəvət etmişdi. “Azərbaycan Dövlət Universitetinin tarixi” (1969) kitabının müəllifi prof. A.Ataşiyevin yazdığına görə, təhsil nazirinin müavini H.Şaxtaxtinski rəsmi müraciətindən sonra V.İ.Razumovski başda olmaqla bir qrup alim Bakıya gəlib yerli universitetin təşkili istiqamətində çalışmağa razılıq verdi.

“Hökumətin qərarına əsasən Bakı universiteti, onun nizamnaməsi, ştat vahidləri və smetası haqda qanun layihəsi hazırlayıb parlamentin təsdiqinə vermək üçün xüsusi komissiya yaradıldı. Komissiyanın sədri Bakı universitetinin gələcək ilk rektoru prof. V.İ.Razumovski idi.

Onun tərkibinə Tiflisdəki Zaqafqaziya universitetinin daha iki professoru, Bakı şəhər Dumasının, Neft Şurasının və Maarif Nazirliyinin nümayəndələri daxil edilmişdilər. Hökumət ilkin zəruri xərclərin ödənilməsi məqsədi ilə komissiyaya 1 milyon manat vəsait ayırmışdı.

Komissiyanın 1919-cu il mayın 21-dəki ilk iclasında iştirak edən xalq maarifi naziri Nəsim bəy Usubbəyov universitet ideyasının gerçəkləşməsi üçün hökumətin özündən asılı bütün tədbirləri vaxtli-vaxtında görəcəyinə, tələb olunan maliyyə vəsaitinə qızırğalanmayacağına bir daha zəmanət vermişdi.

İlk Azərbaycan universitetinin açılması yolundakı növbəti konkret addım 1919-cu il iyun ayının 12-də rəsmi “Azərbaycan” qəzetində “Bakı Dövlət Universitetinin təsis edilməsi haqqında qanun layihəsi”nin dərci idi.

Bunun ardınca mətbuatda və ictimai fikirdə universitet təsisi ilə bağlı geniş müzakirələr başlandı. Maraqlıdır ki, Azərbaycanı daim qaranlıq və cəhəlat içərisində qalmış bir ölkə kimi görmək istəyən Daşnaksütyun partiyasının təmsilçiləri universitet ideyasının qəti əleyhdarları sırasında yer almışdılar.

Daşnaxlarla birlikdə rus millətçiləri də Bakıda universitet açılması və onun Azərbaycan dövlətinin idarəçiliyinə keçməsinin qarşısını hər vasitə ilə almağa çalışırdılar. Bu məqsədlə Rusiyanın cənubundakı silahlı qüvvələrin komandanı general A.İ.Denikin hətta Bakıya köçməmək şərti ilə Zaqafqaziya universitetinə 21 milyon rubl maliyyə vəsaiti ayırmağa hazır olduğunu da bildirmişdi.

Azərbaycan universitetinin rus professorlar tərəfindən təsisi, habelə təhsilin rus dilində aparılması milli düşüncəli insanlar arasında da müəyyən tərəddüd və fikir ayrılıqları yaratmışdı. Lakin hökumət üzvləri, eləcə də Azərbaycanın qabaqcıl ziyalıları universitet ideyasını ilk gündən qətiyyətlə dəstəkləmiş, nəticədə ictimai fikri öz arxalarınca aparmağı bacarmışdılar.

Azərbaycan Cümhuriyyəti parlament respublikası olduğundan universitetin taleyi ilə bağlı son qərar parlamentin təsdiqindən sonra verilməli idi.

Bakı universitetinin təşkili ilə bağlı məsələ ilk dəfə parlamentin gündəliyinə 1919-cu il avqust ayının 21-də çıxarıldı. Maraqlı və simptomatik haldır ki, həmin gün iclasın sədri bütün həyatını Azərbaycan təhsilinin inkişafına həsr etmiş görkəmli maarif xadimi Sultan Məcid Qənizadə idi. Məsələ ilə bağlı məruzə isə tanınmış publisist və ictimai xadim Mehdi bəy Hacinskiyə həvalə olunmuşdu.

Yuxarıda da qeyd olunduğu kimi, məsələ ali qanunverici orqanın müzakirəsinə çıxarılan qədər bir sıra mərhələlərdən keçib. Maarif Nazirliyi V.İ.Razumovski komissiyasının iştirakı ilə universitetin 72 maddədən ibarət nizamnaməsini hazırlayıb hökumətə təqdim etmişdi.

Universitet təsisi məsələsində cəmiyyətdə olduğu kimi, parlamentdə də fikirlər haçalanmışdı. “İttihad” və “Əhrrar” fraksiyalarının bəzi deputatları hətta məsələnin gündəliyə salınmasına etiraz etdilər. Onlar prinsip etibarilə Azərbaycanda universitet təsisi ide-

Aslan Bəy Səifkürdski, Aslan Bəy Qardaşov, Səməd Bəy Mehmandarov, Nəsim Bəy Yuşifbəyli, Məhəmməd Yusif Cəfərov, Rəşid Xan Qaplanov, Ağə Əminov, Məhəmməd Həsən Hacinski, Nəriman Bəy Nərimanbəyli. Dekabr 1919

yasına qarşı çıxmasalar da, ölkədə ilk növbədə ibtidai və orta təhsil şəbəkəsi yaratmaq, ana dilində oxumağa və tədris etməyə qadir şagird və müəllim kontingenti formalaşdırmaq, yalnız bundan sonra universitet açmaq fikrinə tərəfdar çıxırdılar. Narahatçılıq doğuran başqa bir həssas məqam Rusiya əsarətindən yenidən xilas olmuş Azərbaycanın ilk universitetinin rus alimləri tərəfindən və rus dilində açılması idi.

Yalnız M.Ə.Rəsulzadənin işə qarışması və elmin beynəlmilliliyi fikrini qüvvətli dəlillərlə, o cümlədən Peyğəmbərin kəlamları ilə əsaslandırması nəticəsində məsələ parlamentin 21 avqust iclasının gündəliyindən çıxarılmadı. Həmin iclasda deputatlardan S.Kravçenko (Vasili ata, “Slavyan-Rus cəmiyyəti”), Q.Qarabəyov (“İttihad”), Y.Əhmədov (Bitərəflər), S.Vonsoviç (“Milli azlıqlar”), A.Əfəndizadə (“Əhrrar”), S.Ağamalıoğlu (“Hümmət”), Ə.Qarayev (“Hümmət”), M.Mixaylov (“Slavyan-Rus cəmiyyəti”), M.Mahmudov (“Müsavət”) müzakirələrdə çıxış edərək universitet təsisi ilə bağlı fikirlərini bölüşdülər.

“Həmin dövrdə Azərbaycanda idarəçilik baş nazir N.Yusifbəylinin formalaşdırdığı dördüncü hökumət kabinəsinin əlində idi. Bu hökumətdə xalq maarifi və dini etiqadlar naziri vəzifəsini milliyyətə qumuq türkü olan Sorbonna məzunu, tanınmış ziyalı və ictimai xadim Rəşid Xan Qaplanov (1885-1937) tuturdu. Bundan əvvəl o, Şimali Qafqaz Respublikası hökumətində çalışmışdı.

İclasda iştirak edən R.Qaplanov müzakirələrin gedişini diqqətlə izləyərək millət vəkillərinin mülahizə və təkliflərinə öz münasibətini bildirdi. Nazirin çıxışı onun məsələyə kifayət qədər dərinləndirən bələd olduğunu, ilk gündən başlayaraq universitet ideyasının qızgın tərəfdarlarından biri kimi tanındığını göstərirdi.

“Biz darülfunun açılması üçün gec davrandıq və çox vaxt qeyb etdik. Əgər biz Qara bəy (parlamentdəki “İttihad” fraksiyasının rəhbəri doktor Qara bəy Qarabəyov nəzərdə tutulur - V.Q.) təklifini qəbul edər, layihəni bərayi-tədqiq fraksiyalara göndərərsək, vaxt qayıb olacaq, əmin olun ki, darülfunun bu sənə açılmayacağı kimi, gələcək sənə də açılmayacaqdır”, - deyərək başlayan R.Qaplanovun qətiyyəti ilk universitetin Azərbaycan Cümhuriyyəti dövründə açılmasında, Cümhuriyyətin adı ilə bağlanması mühüm rol oynadı.

O, universitetin məqsəd və vəzifələrinə də kifayət qədər mühüm meyarlarla yanaşırdı. Xalq maarifi nazirinin təsəvvüründə universitet, sadəcə, müəyyən sahələr üzrə mütəxəssis hazırlığı mərkəzi deyil, elm və mədəniyyət mərkəzi, millətin mənəvi iradəsinin və intellektual gücünün simvollarından biri kimi ortaya çıxmalı idi: “Biz darülfunun yalnız açıqda qalmış (burada “işsiz” - V.Q.) bir kaç müəllimi, bir kaç tələbəni hazırlamaq üçün açmayırıq. Bilirsiniz ki, hər bir mədəni millət və qövm darülfunun haqqındakı fədakarlıqdan çəkinməz. Bu mühüm və müqəddəs vəzifəni şayani-şərait təhtində (müvafiq şərait yaranıqda - V.Q.) qəbul və ifa edir. Və yenə də məmləkətimiz daxilində açılacaq olan darülfunun mövcudluğu ilə biz vətənimizi daha başqa bir surətdə Avropaya göstərəcək və hürr yaşamağa layiq bir millət olduğumuzu da bu surətlə ədd və isbat edəəcəyik”.

R.Qaplanovun fikrincə, universitet yeni, hürr və müstəqil Azərbaycanın mədəni dünyaya göndərdiyi mühüm mesajlardan biri olmalı idi. “Biz məsələni dövlətin mənafeyi nöqtəyi-nəzərindən tədqiq və mülahizə etməliyik, - deyərək, universitetin, sadəcə, müəllim, yaxud həkim hazırlığı üçün açıldığını düşünən millət vəkillərinin fikri ilə razılaşmayaraq əlavə edirdi: - Biz cahana elan edirik ki, hürr yaşamağa haqlı müstəqil bir millətik. Bunu yalnız elanımız kafi deyildir. Təzahürati-milliyəmizi daha ziyadə təhqiq etmək və onu gələcəyə hazırlamaq lazımdır. Biz millətin ruhunu bu surətlə yüksəldərsək, əmin olalım ki, istiqbalda bütün fənalıqların önünü almış və millətimizi səhili-sələmətə sövq ilə fəlakətdən və fənalıqlardan qurtarmış oluruq”. Onun fikrincə, universitet yalnız tədris deyil, daha çox milli-mənəvi mərkəz, bir beyin mərkəzi kimi fəaliyyət göstərməli, buradakı elmi personal Azərbaycanı öz qədim tarixi, mədəniyyəti, iqtisadiyyatı – zəngin yeraltı və yerüstü sərvətləri ilə dünyaya tanıtmalı idi.

Məhz bu səbəbdən də xalq maarifi naziri kimi Rəşid Xan Qaplanov hələlik xaricə tələbə göndərmək, universitet təşkilini isə daha münasib vaxta saxlamaq təklifi ilə razılaşmırdı. Onun fikrincə, bu, ilk növbədə, maliyyə baxımından özünü doğrultmurdu. “Yaxında Avropaya bərayi-təhsilə göndərilən yüz əfəndinin bir sənəlik xərcinin nə qədər böyük

yekun tutduğunu görə bilərsiniz”, - deyərək universitet təsisinə üçün 5 milyon manat ayrılmasına tərəddüd edən millət vəkillərini ayıq salmağa çalışırdı. Nazir 100 nəfər azərbaycanlı gəncin Avropa universitetlərinə göndərilməsini müsbət bir qərar kimi alqışlasa da, eyni məbləğə Bakı universitetində üç yüz tələbənin təhsil almaq imkanı qazanacağını və onların yerli tələblərə daha yaxşı cavab verəcəklərini unutmamağı da xahiş edirdi.

Rəşid Xan Qaplanov kifayət qədər realist idi. Berlin, yaxud Paris universitetinin verdiyi təhsillə, həmin şəhərlərin elmi-mədəni mühiti ilə Bakı universitetinin imkanlarının bir olmayacağını yaxşı başa düşürdü. Lakin nəyin bahasına olursa-olsun, ilk addımı atmaq, universiteti açmaq lazım idi. Ona görə də qəti əmin idi ki, “... darülfununuz olursa, bütün istəyimiz və diləyimiz hasil olur. Bu darülfunun rus və

Rəşid Xan Qaplanov

qeyri lisanda olsun, əgər layiqli professorlar təhti-idarəsində olsa, bizim dövlətimizə xidmət edəcək!”

“Yoxdan bir bayraq yaradanlar” bütün başqa ciddi təşəbbüslər kimi, universitet təsisinə də əslində quru yerdə başladıklarının fərqi idilər. Lakin onlar qurmaq istədikləri halal və demokratik sistem nəticəsində bütün digər müsbət başlanğıclar kimi, universitet ideyasının da uğuruna inanırdılar: “Boylə darülfunun açıldıqdan sonra get-gədə bizim tələbələrimiz çoxalacaq və 5-6 sənə təhsil davamından sonra bizim də icab edilən alimlərimiz mükəmməl surətdə oradan çıxacaqdır və bəlkə də, professorlarımız da kəndimizdən olacaqdır”, - deyərək hətta universitet məsələsinin parlament gündəliyinə salınmasının tərəddüd doğurduğu 21 avqust 1919-cu ildə Rəşid Xan Qaplanov gələcəyə belə qəti ümidlə baxırdı.

O, Azərbaycan türklərinin təbiət etibarını və nəciyyəsinə, humanizm və xeyirxahlığına, ürək genişliyinə inanırdı. Odur ki, rus professorların rus dilində təhsil verəcəkləri universitetdə “xristian tələbələr əksəriyyət ilə bizim tələbələrin əqəliyyətinə (azlığına - V.Q.) qalib gələcəklər” tipli fikirlərə qətiyyətlə etirazını bildirərək parlament kürsüsündən bəyan edirdi: “Mən də deyirəm, iki-üç sənədən sonra bizim tələbələrimiz əksəriyyət kəsb edəcəklər. Mən zənn edirəm ki, biz türklərə bu kimi mülahizə ilə hissiyyətə tabe olmaq lazım deyil. Əgər biz böyük qövm isək, alicənabənə bir tərzdə kəndimiz üçün istədiyimiz və kəndimiz malik olduğumuz hüququ başqalarına da bəxş etməliyik”.

Universiteti qutsal ibadətqahlarla bir tutan R.Qaplanov müzakirələrin ilk günündəki çıxışını aşağıdakı sözlərlə bitirmişdi: “Biz müsəlmanlar məscidin müqəddəs yer olduğunu nəzərə alaraq ora daxil olanda ayaqqabılarımızı soyunuruq. İstədim ki, darülfünuna da eyni münasibət bəslənilsin. Yəni bu elm məbədinə girərkən mülahizəti-şəxsiyyə, siyasiyyə və firqə nizalarını unudaraq girməlidir. Əminəm ki, bu darülfünuna istiqbal-milliyəmizi (millətimizin gələcəyini - V.Q.) təminədi bir məbədi-elm nəzəri ilə baxacağıq”.

Bakı universitetinin təşkilatı ilə bağlı müzakirələr parlamentin 25 avqust, 28 avqust, 1 sentyabr, 18 sentyabr 1919-cu il tarixli iclaslarında da davam etdirildi, qanun layihəsi ikinci və üçüncü oxunuşdan keçirilərək qəbul olundu. Həmin icaslarda daha çox təşkilatı-texniki məsələlər – universitet üçün müvafiq şərtlərə cavab verən bina və avadanlıqlar əldə edilməsi, büdcənin müəyyənləşdirilməsi, dekan və rektor seçkisi, təhsil ocağının muxtariyyət statusu və s. müzakirəyə çıxarılmışdı. R.Qaplanov millət vəkilləri ilə bir sırada təhsil naziri kimi parlament müzakirələrinin bu hissəsində də yaxından iştirak edir, problemlərlə bağlı öz münasibətini bildirir, həll yollarını göstərməyə çalışırdı.

O dövr Bakısındakı iki ən münasib tikilinin – Bakı Kommersiya Məktəbi (indiki N.Tusi adına Azərbaycan Pedaqoji Universiteti) və Birinci Gimnaziya (indiki İqtisad Universiteti) binalarının Bakı Universiteti üçün ayrılmasında nazir R.Qaplanovun sona qədər dirəniş göstərməsi mühüm rol oynadı. Universitetin ilkin maliyyələşdirilməsində tərəddüd keçirən bir sıra parlament üzvlərini inandırmaq baxımından da onun əsaslı təhlil və dəlilləri yerinə düşdü. Nəticədə, ilkin mərhələ üçün 5 milyon manatlıq büdcə formalaşdırmaq mümkün oldu. Həm də smeta hələ universitet nizamnaməsindən əvvəl qəbul edilmişdi.

Bakı universiteti başdan-başqa qeyri-türk professorların nəzarətində olsa da, parlament ilk ali məktəbə muxtar özünüidarə statusu verməkdən çəkinmədi. R.Qaplanov yalnız bir məsələyə – tələbələrin rektor seçkisinə iştirakına etirazını bildirdi. Dövrün şərtləri, tələbə gəncliyin sosialist ideyalara böyük rəğbəti, hər yerdə “bütələri sındırmaq” əhval-ruhiyyəsinin mövcudluğu nəzərə alınarsa, bu, tamamilə təbii və anlaşıqlı yanaşma tərzidir. Təsədüfi deyil ki, həmin məsələdə M.Ə.Rəsulzadə və Rəşid Xan Qaplanovun opponenti bolşevik Ə.Qarayev idi...

Əlbəttə, R.Qaplanovun parlamentdəki çıxışlarından gətirdiyim bu sitatlar ilk universitetimizin yaradılması ideyasını yalnız onun adı və fəaliyyəti ilə bağlamaq təsəvvürü yaratmamalıdır. Universitet Azərbaycanın qabaqcıl oğullarının kollegial iradəsinin və istəyinin bəhrəsi idi. Təsədüfi deyil ki, ilk rektor V.İ.Razumovski 25 avqust

1919-cu il tarixli iclasda parlament üzvləri qarşısındakı çıxışında bu cəhətə diqqət yetirərək demişdi: “Gördüyünüz böyük tarixi iş, həqiqətən də, çox diqqətli yanaşma tələb edir. Xoşbəxtəm ki, burada partiyaların hamısının son dərəcə vicdanlı münasibətinə şahid oluram. Tək Azərbaycan deyil, bütün müsəlman dünyası üçün böyük tarixi hadisənin baş verdiyi bu anlarda parlament üzvləri ilə birlikdə ictimaiyyətin təmsilçilərini də burada görmək məni hədsiz sevindirir”. Vətəndaşların öz evlərindən hələ mövcud olmayan universitet kitabxanası üçün kitab və əlyazmalar gətirmələrini, ianələr verməsini də professor Razumovski Azərbaycan xalqının elm və təhsil təşəliyi ilə izah edirdi.

“Bütün avqust ayı davam edən gərgin müzakirələrdən sonra parlament özünün 1 sentyabr 1919-cu il tarixli iclasında dörd fakültədən ibarət Bakı Dövlət Universitetinin təsis haqqında tarixi qərar çıxardı. Bir sözlə, ilk universitetimizin təsis Azərbaycan ictimai-mədəni fikrinin və Azərbaycan dostlarının əlbir səylərinin bəhrəsi idi. Qardaş qumuq xalqının oğlu Rəşid Qaplanovun da bu sıraya qoşulması, bəlkə də, onun lazımi məqamda lazımi yerdə olması ilə izah edilə bilər. Amma insanlar belə məqama xoşbəxt təsadüf yox, bütün həyatları boyu çəkdikləri zəhmət bahasına gəlib çıxırlar. Düşünürəm ki, universitet açmaq xoşbəxtliyi qazanan Rəşid Xan da bu mənada istisna təşkil etməzdi. 1919-cu ilin noyabrında müsəlman Şərqi ilk Avropa tipli universiteti kimi öz qapılarını çoxmillətli müəllim-tələbə kontingentinin üzünə açan Bakı universitetinin ideyadan gerçəyə çevrilməsində onun da müəyyən xidmətləri var idi.

Gələcək il 100 illiyini qeyd edəcək Bakı Dövlət Universiteti Azərbaycan Cümhuriyyətinin xalqımıza ən qiymətli ərməğanlarından biri idi. ♦

Vilayət Muxtarovlu
professor